

Mirades viscudes

¿Qui sinó tots –i cadascú per torna–
podem crear des d'aquests límits d'ara
l'àmbit de llum on tots els vents s'exaltin,
l'espai de vent on tota veu ressoni?
Públicament ens compromet la vida,
públicament i amb tota llei d'indicis.
Serem allò que vulguem ser. Debades
fugim del foc si el foc ens justifica [...]

MIQUEL MARTÍ I POL

*L'àmbit de tots els
àmbits*, Edicions del
Mall, Barcelona, 1981.

L'editor Vicent Olmos i la història de la revista *Afers*

Xavier Serra

A l'inici de la dècada dels vuitanta del segle passat es produí al País Valencià la febrada dels estudis d'història local —febrada que tingué, naturalment, unes motivacions polítiques. El país començava a sortir de la inconsciència vegetativa secular. I comptava, per primera vegada, amb alguns nuclis geogràficament dispersos d'universitaris inquiets —universitaris que, a diferència dels de la generació anterior, no es desvincularen de les respectives comarques d'origen. El 1980 es reuní a Sueca la I Assemblea d'Història de la Ribera, que donà lloc a la publicació del llibre *Economia agrària i història local* i a l'aparició de la revista *Quaderns de Cultura de Sueca*. Immediatament, fou convocat, a la comarca adjacent, el I Simposi d'Història de l'Horta-Albufera, que, superats alguns entrebancs, donà com a resultat l'aparició de la revista *Afers*. El 1982 tingueren lloc el I Congrés d'Estudis de la Marina Alta i el I Congrés d'Història del Camp d'Alacant; a Gandia, aparegué la revista *Ullal*, que promogué els estudis historiogràfics sobre la comarca de la Safor. El 1983 començaren a publicar-se els *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, el *Butlletí del Centre d'Estudis del Maestrat*...

Aquest fou, doncs, el context en què aparegué la revista *Afers*, que no quedà circumscrita, tanmateix, a la història local. La intenció del seu primer consell de redacció —que estigué format per Vicent Olmos, Joan Iborra, Antoni López Quiles, Cristòfor Aguado i Josep Sargues— fou d'abastar l'àrea completa dels Països Catalans, sense renunciar a tractar, a més, els temes de la

historiografia internacional. És a dir, la pretensió fou confeccionar una revista erudita i rigorosa d'història com les que existien en aquell moment a França o a la Gran Bretanya que estigués, de cap a cap, redactada en català. Naturalment, aquest propòsit s'hagué de realitzar de manera gradual: el primer número de la revista estigué dedicat a la història comarcal (de la comarca de l'Horta-Albufera, d'on procedia l'equip de redacció); el segon número fou ja sobre la història general del País Valencià; en el tercer número, dedicat monogràficament a la Guerra del 1936-1939, s'inclogueren per primera vegada dos estudis que ultrapassaven la problemàtica específicament valenciana. De totes maneres, els temes i els autors valencians continuaren predominant. Per la banda del Principat, la implicació d'Agustí Colomines en els primers números de la revista fou fonamental. En el número 8, a la fi, es produí la internacionalització, gràcies a John Foster, del partit comunista d'Escòcia, i al professor Neil MacCormick, de la Universitat d'Edimburg, que escriviren sobre el nacionalisme escocès. El número 14 contingué articles sobre els països de l'Europa central i oriental. El 16, sobre la burgesia vuitcentista en l'àrea global dels Països Catalans. El número 18 (1994) fou dedicat a la conquesta i l'organització feudal de Mallorca.

Mentrestant, el pes de l'edició de la revista havia recaigut exclusivament sobre Vicent Olmos. Sebastià Garcia, que fou el primer director de la publicació, havia mort el 1986. El substituí el professor Manuel Ardit, a partir dels números 5/6. L'assessor lingüístic de la casa fou, des de molt aviat, el poeta Ramon Ramon.

Al capdavant, les úniques biografies narrables són les que responen a una obsessió real, a un propòsit deliberadament mantingut al llarg dels anys. L'obsessió de Vicent Olmos, des del 1985, fou mantenir i fer prosperar la revista *Afers*. Tractant-se d'una publicació que no estava lligada a cap departament universitari —com sol ser habitual en aquesta mena de papers—, calgué cercar, doncs, en primer lloc, un nombre suficient de subscriptors. L'edició de revistes —fins i tot quan es tracta de papers institucionals, que tenen el problema econòmic resolt— és una feina que acostuma a empipar els qui eventualment s'hi dediquen. La inaprehensibilitat del públic, en aquests rodals, pot arribar a exasperar. Es pot arribar a pensar que s'escriu i es publica per a ningú —cosa que en molts casos, a més, resulta certa. Els mecenatges, en les rares ocasions en què es presenten, solen ser avars i inconstants. Els autors, sense l'al·licient i la vigilància d'una crítica organitzada, s'enfonsen fàcilment en les deliquescències de la morositat. Les patums —en tota publicació que aspi a fer-se un lloc en un ram o altre dels estudis s'ha de comptar amb aquesta mena d'àrbitres pedantescos i inflats— són insofribles i, irremeiablement, fan venir ganes de plegar.

El 1993, *Afers* féu el pas de convertir-se en una editorial. Publicà, per començar, dos llibres de Joan Fuster —llibres que tingueren una sortida plausible.

I engegà una altra revista: *El Contemporani*, que fou concebuda inicialment com una revista d'assaig. *Afers*, que porta com a subtítol *Fulls de recerca i pensament*, és una revista d'estudis historiogràfics en el sentit més estricte. *El Contemporani*, en canvi, coeditada amb el Centre d'Estudis Històrics Internacionals de la Universitat de Barcelona, fou una revista de concepció més elàstica, oberta ocasionalment a temes polítics i culturals vigents. Aconseguí tenir la repercussió —restringida als elements intel·lectualitzats, és clar— que els seus fundadors pretenien? Seria difícil de dir. Potser fou, des del començament, un paper amb una línia massa fluctuant. En qualsevol cas, l'any següent, es publicà el primer volum de la col·lecció "Llibres del Contemporani", que dirigí Agustí Colomines, i, alguns mesos més tard, el que fou el primer títol de la col·lecció "Recerca i pensament". Així, en l'editorial s'organitzà el gros del catàleg en dues col·leccions, que estigueren temàticament vinculades, d'entrada, a les revistes que s'hi editaven. La tercera col·lecció important, decisiva, coeditada amb el Servei de Publicacions de la Universitat de València, posada a rodar després de les inacabables, dilatadíssimes converses que mantingué Olmos amb Alfons Cucó, fou "El món de les nacions", que s'orientà cap a la difusió de llibres substanciosos —d'arreu del món— sobre la qüestió nacional.

L'estabilització de l'editorial, és clar, requerí un temps. Calgué triar els títols amb peus de plom, sospesar la incidència possible en el mercat. De tant en tant, aparegué la possibilitat d'editar algun llibre per encàrrec —cosa que contribuí a equilibrar bastant el pressupost. El capital de partida —Olmos tingué el vuitanta per cent de les accions, Colomines el deu per cent i la resta es repartí entre amics simbòlicament— era exigü i no permetia badar. Si Olmos no hagués estat, a més d'historiador, un home de negocis amb una idea clara de la comptabilitat, el més probable hauria estat acabar com han acabat tantes editorials del país, basades en el romanticisme de l'ideal.

El ritme d'edició, durant els primers anys, fou pausat: dos llibres el 1993, un el 1994, set el 1995, quatre el 1996. El 1997 ja en foren vuit. I el 1998, onze. Entre els volums publicats en aquests primers anys hi ha, a banda de monografies erudites, les *Obres completes* del poeta satíric Josep Bernat i Baldoví, el *Llibre dels fets* del rei Jaume I o l'assaig *Dreta i esquerra*, de Norberto Bobbio. D'aquesta manera, tot i que el fons és fonamentalment historiogràfic, l'editorial volgué mantenir des de l'inici una escletxa oberta a la literatura. Escletxa que, amb el pas dels anys, s'ha acabat ampliant —sense entrar mai, però, en la competència amb les editorials decantades al mercat de la narrativa popular.

En l'evolució dels seus negocis editorials, d'ençà que començà a publicar la revista *Afers* en companyia d'alguns amics, Olmos ha tingut tres o potser quatre persones que l'han aconsellat molt bé. En primer lloc, quan la revista estava encara en el seu període d'indefinició inicial, l'historiador —catedràtic de l'especialitat d'història moderna— Sebastià Garcia Martínez, que fou, com he dit, el primer director de la revista i partidari de fer que la publicació aspi-

rés a la normalitat historiogràfica —en la línia iniciada per la revista *Recerques*, que fou, segons Olmos, “la primera revista de renovació historiogràfica de la postguerra”. En segon lloc, quan fou creada l’editorial, el professor d’història contemporània Agustí Colomines, de Barcelona, que es posà a dirigir la col·lecció “Llibres del Contemporani” i fou, a partir dels números 6/7 i fins a la clausura (números 35/36), cap de redacció de la revista del mateix nom —que si fou una publicació que no durà molts anys, almenys serví per a donar un aire de modernitat a totes les produccions de la casa. I en tercer lloc, el polític Alfons Cucó —polític més aviat decoratiu i insignificant, però estudis apreciable—, que insistí en la necessitat de crear una sèrie dedicada als llibres sobre el nacionalisme i els diferents fets nacionals tal com es produeixen arreu del món. Sèrie que semblava necessària, és clar, per treure els catalans del pessimisme orgullós i paralitzant de la solitud còsmica, mostrant-los amb casos concrets i analitzats fins al detall que el seu anomenat *fet diferencial* és, en realitat, un dels fets més universals.

Com és natural, Olmos ha parlat amb moltes altres persones sobre la línia editorial a seguir. Ha escoltat molta gent, sobretot autors amb un llibre inèdit sota el braç, perquè en aquest ram tothom es pensa que té idees brillants i que portaran a l’èxit segur. En cada cas, és obvi, ha hagut de seguir el propi criteri. Com a editor —no a la manera habitual del país, sinó a la manera dels editors anglosaxons—, també ha hagut de donar molts consells als autors. Per mitjà d’aquests consells, moltes tesis doctorals han esdevingut llibres de lectura més o menys afectuosa —segons els casos—, però sempre intel·ligibles. Atès el nivell general de la prosa acadèmica que es practica en aquest país, el fet —al qual han contribuït enormement les correccions gramaticals i estilístiques de Ramon Ramon— té un mèrit innegable.

* * *

Sobre els inicis de la revista *Afers* hi ha el pròleg que el professor Sebastià Garcia escriví per al llibre, d’Olmos i López Quiles, *Administradors i administrats. Introducció a l’economia i a la societat de la Catalunya del sis-cents*. És un pròleg que, a causa de la mort sobtada del catedràtic que l’escrivia, es quedà inacabat. Així i tot, el fragment deixat era tan contundent en les crítiques al sistema acadèmic que havia imperat a Espanya i tan clar en l’explicació dels orígens de la historiografia catalana de les darreres dècades del franquisme, que els autors del llibre decidiren publicar-lo amb una breu dedicatòria i afegint-hi els punts suspensius del final. Ara bé: en aquest pròleg —de l’any 1986— la informació arriba només fins a la gestació del tercer número de la revista, que fou dedicat a la Guerra Civil. Molts anys més tard, en el pròleg que Colomines i Olmos escriviren per al llibre *Pensar la contemporaneïtat*, es narraren els orígens i els avatars de la revista *El Contemporani* —esquemàtica-

ment, però donant els noms dels successius consells de redacció. L'any 2005, en arribar la revista *Afers* al número 50, es publicaren algunes entrevistes en la premsa catalanista. Concretament, en *Serra d'Or* i *El Temps*. L'entrevista, però, és un gènere difícilíssim. I l'espai que hi dedicaren aquestes publicacions tampoc no deixà marge per a res. Les entrevistes publicades més recentment —en *Caràcters*, per exemple— tenen el mateix defecte, i resulten, a més, conjunturals.

Per damunt d'aquestes fonts, però, n'hi ha una de fonamental: l'epistolari i els arxius de l'editorial, que són sensacionals. Olmos ha escrit —i, naturalment, ha rebut— infinitat de cartes, quan encara s'utilitzava el paper en aquests tràmits —cartes als autors, a d'altres editors, als membres dels consells de redacció i dels consells assessors de les revistes, als crítics literaris...—, que en molts casos han estat curosament arxivades. Quan el correu postal fou substituït per la missatgeria electrònica, potser encara n'escriví més. Però, indubtablement, els escrits tingueren una menor densitat.

L'editor Vicent Olmos va néixer a Catarroja, municipi de l'Horta de València, el 24 de gener del 1954. Els seus pares foren Vicent Olmos i Olmos i Josepa Tamarit i Peris. «Com és prou conegut —és Olmos qui escriu—, cap al final de la Guerra Civil l'exèrcit republicà començà a ampliar els marges de les edats de reclutament: anà baixant els marges de l'edat mínima i anà pujant els marges de l'edat màxima. Així, el meu pare, que era nascut l'any 1921, fou mobilitzat. Formà part, doncs, de la famosa *quinta del biberó*, que fou la lleva que afectà els més joves, mentre que el seu pare (avi patern meu), que aleshores ja devia ser un home granat, va pertànyer a la lleva dels vells, que fou anomenada la *quinta del sac*. Els qui eren una mica més joves que el meu pare ja no feren la guerra. Els qui eren una mica més vells que el meu avi, tampoc no la feren. Així, per un estret marge de calendari, diríem, dues generacions de la família es trobaren involucrades en una guerra que havia entrat ja, pel que feia al bàndol republicà, en el seu període de catàstrofe assegurada.»

»La meua àvia paterna, segons les notícies que m'han arribat, i que en bona mesura he pogut comprovar, pertanyia a una família de propietaris rurals —els Peruls, de malnom— que foren procuradors, durant generacions, de les propietats que els marquesos de la Romana tenien al terme de Torrent, en el lloc conegut com a partida del Ràfol. Tingueren, al costat de les del marquès, una propietat d'extensió considerable —la finca dels Peruls— i diverses parcel·les de terra dins del terme de Catarroja. Però, com que la descendència d'aquesta família fou molt nombrosa, en el moment de repartir l'herència les propietats quedaren molt esmicolades. L'avi, també propietari rural, de la família dels Pelats, conreava a les hortes una mica de verdura, que anava a vendre cada setmana al mercat de Torrent. A banda d'això, també heretà algunes terres plantades d'arrossars a la marjal de l'Albufera, redimides d'aiguamoll,

fonamentalment al terme de Sueca, a prop del promontori conegut amb el nom de Muntanyeta dels Sants.»

»El meu pare tingué dos germans: una germana i un germà. La germana, que era casada amb un moliner, heretà bona part de les terres d'arròs. Els altres dos, ben avinguts, es repartiren les escorrialles de la finca dels Peruls i una mica de terra d'horta i d'arrossar. Així, el pare, tornat de fer el soldat, es trobà en la posició arquetípica de l'economia agrària del país. És a dir, en la posició d'haver d'heretar properament —o haver heretat ja— unes terres migrades, insuficients per a viure, però que donaven algun rendiment, i amb la peremptòria obligació de llogar-se de bracer, a cada moment, per a treballar terres alienes. Fou, doncs, com la gran massa de propietaris rurals del país, un pobre amb mentalitat d'amo, amb ideologia (impostada) de propietari.

»Pel que fa a la mare, també tingué uns orígens socials, en aquestes terres, arquetípics: fou criada per uns pescadors de llisseres i anguiles de l'Albufera. Aquesta branca de la família, però, tingué molt mala sort —més mala sort que l'altra, vull dir. L'avi matern, Josep Tamarit, morí a conseqüència de les pallisses que rebé per part dels *elements d'ordre* en acabar la guerra. L'acusaren, entre d'altres coses, d'haver donat aixopluc a uns refugiats republicans desplaçats en establir-se el front a Aragó —refugiats, per cert, que foren abundantíssims al terme de Catarroja, de manera que si haguessin tancat tots els qui els facilitaren la vida, no hauria cabut una agulla a la presó. Sembla ser, doncs, que l'ofici i l'origen social també resultaren decisius: els pescadors de l'Albufera, adherits sense gaires escarafalls a l'anarcosindicalisme, havien col·lectivitzat la pesquera.»

»La meva àvia materna, és clar, féu tots els esforços possibles per treure el marit de les dependències de l'Ajuntament on era retingut. I, de fet, ho aconseguí al cap d'un temps, parlant amb persones que en aquell moment tingueren certa influència. Però quan sortí del calabós, ja l'havien esllomat i no era bo per res. Morí al cap d'uns mesos.

»Així, òrfena de pare, la meva mare hagué de sortir amb pocs anys de casa: amb vuit o nou anys. Per a fer de mainadera dels fills d'un funcionari de l'Ajuntament de València, que feia també de secretari del col·legi de veterinaris. En aquella casa, hi treballà fins que en sortí per a casar-se amb el pare.»

El matrimoni —de Vicent Olmos i Olmos i Josepa Tamarit— visqué uns anys en cases de lloguer. Fins que compraren un petit tros de camp de secà a l'entrada de Catarroja —actualment carrer de València— i s'hi feren construir una casa, amb entrada de terra trepitjada per al carro i corral —també de terra. La casa tingué a l'inici una sola planta. Els alts s'edificaren dotze o tretze anys més tard. És la casa on encara habita l'editor Olmos, que dorm al mateix llit —circumstància estranyíssima en els temps que vivim— on es produí el seu naixement. La casa fou ocupada la nit de Nadal del 1953. El seu naixement tingué lloc, com hem dit, el 24 de gener següent.

L'escolarització fou una etapa penosa. Entrà a molt curta edat al parvulari de les escoles públiques del carrer de l'Església. Al cap de dos o tres anys, passà a les escoles, també públiques, de la plaça Vella —situades a un antre que en temps reculats degué estar ocupat pel casal del senyor de Catarroja. En els alts d'aquest edifici hi havia dues cambres destinades a establir l'alumnat masculí, d'edats compreses entre els sis i els nou o deu anys —els d'onze anys o més eren raríssims. S'hi accedia per una escala estreta, clarament insuficient per a les turbulències que es produïen entre la compacta mainada a les hores d'entrada i sortida. A l'esquerra de l'escala, pujant, hi havia l'aula regentada per *don* Andrés Avelino, les finestres de la qual donaven al tros de carrer que desemboca en la placeta del Pintor Ribera. L'aula de la dreta era dirigida per un mestre que es feia dir *don* Ignacio, i les finestres donaven a la plaça Vella. A Olmos, li pertocà l'aula de l'esquerra, que era tan bona com la de la dreta, i el seu mestre fou, per tant, Andrés Avelino, cap de la guàrdia de Franco de Catarroja i cunyat de l'alcalde imposat pel règim de la dictadura. En aquesta escola, a banda d'introduir-se en la caça i martiri de mosques, aprengué fonamentalment a cantar. A cantar, no de manera melòdica i acordada, sinó torrencialment, amb la gargamella tibant i les cordes vocals portades a l'extrem.

Cada dia, una hora abans d'acabar les classes, *don* Andrés els feia recollir el que tenien als pupitres i posar-se drets. Llavors, començava la indefectible vociferació. A l'aula de *don* Andrés, és clar, es cantaven sempre les típiques cançons falangistes, tan poblades de fenòmens meteorològics: *Cara al sol*, *Montañas nevadas...* Cantar *Montañas nevadas*, a Catarroja, potser era fer-ne un gra massa. El *Cara al sol*, si no hagués estat per l'idioma, hauria resultat més comprensible. La fonètica, sobretot en les vocals, resultava ben poc ortodoxa. Però això no semblava preocupar gaire *don* Andrés. El cas era que a l'aula del costat es produïa, a la mateixa hora, una cridòria idèntica, sols que les cançons que feia bramular *don* Ignacio eren l'*Oriamendi* i els himnes dels requetès. La bel·ligerància sonora que s'establí entre els dos bàndols —carlí i falangista—, animada pels respectius mestres, deixava un contingent de nens afònics cada dia. Els udols que sortien per les finestres, que anaven en crescendo a mesura que avançava la tarda, posaven entre parèntesis la competència pedagògica de l'establiment.

Per tal de pal·liar els defectes de la situació, els pares de Vicent Olmos el feien anar a un repàs. Al repàs del Puço, que era un senyor petit i grassonet —d'aquí el malnom— que tenia una acadèmia al barri de la Florida d'Albal, que és a un tir de pedra de Catarroja. En aquesta acadèmia, on acudien barrejats els nois i les noies de totes les edats, no és que les explicacions anessin gaire llatines, però almenys no es practicava el cant coral.

Fou el Puço, home benèvol, al capdavant, qui digué a Vicent Olmos i Olmos que el fill li podia fer el batxillerat. La il·lusió dels pares de l'època (inclosos els petits propietaris rurals) era que els fills aprenguessin un ofici

i poguessin escapar així de la fatal mesquinesa agropecuària. El màxim d'aquestes pretensions, no cal dir, era veure el fill convertit en empleat de banca o en funcionari d'alguna abstracta oficina governamental. Els estudis, en el seu aspecte cultural —científic o humanístic, tant se val— no entraven en absolut en aquesta mena de consideracions.

Així, doncs, quedà establert que Olmos faria el batxillerat a Benetússer, on hi havia una secció de l'institut Lluís Vives de València. Per a entrar-hi, però, calia passar prèviament l'examen d'ingrés. La vespra, la família anà a una boda i el pare caigué pel forat d'un muntacàrregues. L'estigueren cercant una llarga estona, amb la natural inquietud. Quan el trobaren, encara no havia recuperat els sentits.

A conseqüència d'aquell accident, el pare va perdre la memòria durant una llarga temporada i el fill va suspendre a l'endemà l'examen d'ingrés. Al setembre, el repetí i l'aprovà.

La situació domèstica, però, quedà molt alterada. El pare estigué alguns mesos enllitat, sense reconèixer ningú. La mare, a la planta baixa de la casa, hagué d'obrir una botiga per a vendre pollastres.

L'institut de Benetússer —per anomenar-lo d'alguna manera— consistia en una sèrie de barracons infectes instal·lats al mig d'un solar que havia fet les funcions de cinema d'estiu. Tanmateix, entre el professorat, hi havia alguns elements positius —de tendència obertament renovadora. Olmos hi assistí un parell de cursos, com a alumne de matrícula oficial. Què hi aprengué? Probablement, aprengué uns rudiments de la llengua francesa, llegint les novel·les d'Albert Camus, que li resultaren incomprensibles, és clar —*La pesta, L'estranger...* Una mica d'història, amb unes explicacions netament marxistes, que confegia el professor Enric Sebastià. Després, la situació econòmica en què havia quedat la família, l'obligà a plegar.

Abans de fer els catorze anys, començà a treballar en l'empresa Organización Hostelera, de València. A una acadèmia —l'acadèmia Cots—, hi féu uns cursos de càlcul mercantil i de comptabilitat.

* * *

L'Organización Hostelera era una empresa amb diverses ramificacions, muntades, totes elles, al voltant d'una o altra concessió mercantil. Hi havia, d'una banda, la branca estrictament hostelera, que tenia concedida l'exclusivitat en la venda i reparació de les cafeteres de la famosa casa La Cimbali, de Milà. Curiosament, el propietari, que en els anys més durs de la postguerra havia estat president del gremi de sucres —posició que, evidentment, li reportà uns guanys considerables—, havia organitzat també una altra empresa semblant per a distribuir les cafeteres de la marca Gaggia, també milanesa, de manera que ell mateix es feia la competència i, així, dominava absolutament

el mercat. A l'empareda de la venda de les cafeteres, a més, havia anat incrementant la gamma dels artefactes que comercialitzava. Fins al punt que la secció estigué en condicions de muntar bars i cafeteries amb tot el parament de fregidores, frigorífics i forns necessaris —inclòs el mobiliari complet. L'altra branca principal de l'empresa Organización Hostelera tenia com a eix la venda —en exclusiva— de les balances automàtiques de la casa alemanya Bizerba, que també fabricava talladores d'embotit i màquines de picar carn. El gerent era Joan Baptista Bertomeu, de Moraira. El propietari, Josep Barrachina, dels Barrachina dels ultramarins i el restaurant de la plaça de l'Ajuntament.

Olmos començà a treballar en les oficines d'aquesta empresa, cap al final de l'any 1967. Potser la poca edat que tenia i l'aprenentatge del càlcul i la comptabilitat, el tingueren cohibit un temps. Al cap d'un any, però, deixà d'anar a l'acadèmia a les tardes, quan sortia de treballar, i, en comptes d'això, començà a recórrer, desvagat, els carrers de València. Passà una quantitat fabulosa d'hores escoltant música, tancat en la cabina de suro de la llibreria Concret. Aquesta llibreria, situada a prop de la plaça de la Universitat, fou, després que tanqués la llibreria Can Boïls, i abans que obrís la llibreria Tres i Quatre, d'Eliseu Climent, un dels principals centres de reunió de l'activisme nacionalista.

Les lectures que havia fet fins al moment eren més aviat candoroses. Havia llegit, per exemple, la inacabable col·lecció de novel·les de Zane Grey que tenia el seu pare. Novel·les sobre els pioners de l'Oest. Els llibres que, tenint alguns cèntims a la butxaca, començà a adquirir en les seves ocioses divagacions per València foren molt diferents: Lenin, Althusser, Harnecker, Ho Chi Mihn, alguns llibres de Joan Fuster... És a dir, la literatura marxista i catalanista. L'època, en els ambients intel·lectuals europeus, obsedits per la Guerra del Vietnam, resultà molt polititzada. Al País Valencià, la difusió que tingué el catalanisme entre els grupuscles universitaris més intel·lectualitzats accentuà encara més la politització. Les discussions sobre el model comunista a seguir, en aquests grupuscles, foren interminables, plenes d'equívocs i subtileses. Hi hagué una picabaralla enfebrada, permanent, entre estalinistes i trotskistes, entre trotskistes i maoistes, entre revisionistes i prosoviètics... Però tret dels quatre militants del Front Revolucionari Antifeixista i Patriota, que fou dirigit al País Valencià per Ricard Blasco (detingut per la policia la primavera del 1976), ningú no estigué disposat a agafar la pistola. Els aspirants a professor universitari, que foren en aquella època molt abundants, per l'auge que tingué la universitat en els darrers anys del franquisme, s'acostumaren a opinar sobre l'evolució de la Xina Popular o sobre les directrius del politburó rus amb una lleugeresa, disfressada de pedanteria, que feia rodar el cap. El fet és que a mesura que arribaren notícies dels gulags de Sibèria i de les atrocitats perpetrades per Mao, tota aquesta voràgine verbal es començà a desinflar i acabà fent vergonya als mateixos proपालadors. O la causa foren els resultats

de les eleccions? En qualsevol cas, el comunisme i el socialisme revolucionaris es diluïren al País Valencià ràpidament.

Fent el servei militar a la caserna de Marines, l'any 1975, Olmos tingué temps per a pensar. En l'Organización Hostelera havia portat els llibres de proveïdors, la facturació, la caixa... Era, després del gerent, l'empleat de més competències de la casa. Per dir-ho breument, tenia el problema de la subsistència resolt. I, fins i tot, disposava d'alguns diners per a despeses gratuïtes. Amb tot, ben mirat, els balanços i les factures començaven a anguniejar-lo. La sortida, però, es presentava difícil. Havia abandonat els estudis molt aviat i l'única forma d'accedir a la universitat, en el seu cas, passava per fer les proves d'ingrés per a majors de vint-i-cinc anys. Decidí, doncs, continuar en l'empresa mentre es preparava els exàmens. Acabà el servei militar quan ja feia alguns mesos que havia mort el dictador Franco.

Durant els tres anys que hagué d'esperar fins a fer els vint-i-cinc llegí més i amb més criteri que no ho havia fet fins aleshores. Llegí, fonamentalment, en català. Rellegí, amb paciència, una i altra vegada, *Nosaltres, els valencians*, llibre que el mantingué permanentment fascinat. Assabentats en l'empresa de la seva decisió, li recomanaren, naturalment, que arribat el cas procurés ingressar en la carrera de dret. No en féu cas. La lectura de Fuster el portà a matricular-se en la Facultat de Geografia i Història. En aquesta facultat, hi tingué alguns professors nefastos, representants de l'antic sistema, i alguns professors joves, encara massa tendres per a fer una classe amb cap i peus. No hi tingué, però, cap professor que el pogués orientar. Com que continuava treballant en l'Organización Hostelera, la seva assistència a les lliçons, a més, fou molt dosificada i irregular. Amb tot, la seva curiositat per la història del país havia estat desvetllada.

El 1981, amb alguns amics, decidí organitzar el primer congrés d'història de l'Horta-Albufera. Aquests amics eren: Antoni López Quiles i Josep Sargues, de Catarroja, Joan Iborra, de Silla, Cristòfor Aguado, de Picassent... El president honorari dels actes del simposi era Joan Fuster; el president efectiu fou el professor Sebastià Garcia Martínez, antic deixeble de Joan Reglà, que acabava de ser nomenat catedràtic d'història moderna a la Universitat de Múrcia. Amb Sebastià Garcia, que el 1968 havia publicat *Els fonaments del País Valencià modern* —obra important—, l'entesa fou perfecta i natural. Sebastià Garcia era un valencià de Villena (àrea castellanoparlant) ideològicament catalanitzat —per la influència que sobre ell tingueren els professors Tarradell, Giralt i Reglà. Si el congrés anà com una seda, la publicació de les actes, en canvi, esdevingué un procés tortuós i accidentat. Com que aquests accidents foren la causa que aparegués la revista *Afers*, que donà origen a l'editorial del mateix nom, potser convindrà d'aturar-se un moment.

Els organitzadors, inicialment, havien arribat a un acord amb la Diputació Provincial de València, que havia editat les actes de la I Assemblea

d'Història de la Ribera. Arribat el moment d'editar les actes del simposi de l'Horta-Albufera, però, es produí una dissensió entre els socialistes i els comunistes que dominaven en l'organisme i el procés quedà aturat. Tingueren algunes reunions, tedioses, amb empleats de la Diputació, que no arribaren a cap desenllaç. Així, la publicació de les actes es trobà, de manera imprevista, i després d'haver-ne preparat meticulosament l'edició, en l'aire.

Després de constatar que la subvenció de l'organisme oficial s'havia volatilitzat i atès que, entre unes coses i altres, s'havien escolat alguns anys, el més normal hauria estat plegar. En comptes d'això, el 1985, sortí el primer número de la revista *Afers*, que contingué deu de les ponències presentades en el congrés. El director de la revista fou Sebastià Garcia. El consell de redacció estigué format pels organitzadors del simposi, que foren també els qui pagaren les despeses de l'edició. La impremta, des del primer número, fou la impremta Palàcios, de Sueca. El compromís inicial fou de publicar la revista amb una periodicitat semestral. Així, cap al juny del 1985 sortí el segon número del primer volum, que no estigué ja dedicat a la història local de la comarca de l'Horta. La pretensió fou fer una revista d'història dels Països Catalans.

Al País Valencià s'havien produït en els anys anteriors algunes iniciatives editorials en el ram dels estudis historiogràfics. El 1972, el Departament d'Història Moderna, que havia dirigit Joan Reglà, començà la publicació de la revista *Estudis*. Dos anys més tard, havia aparegut la revista *Arguments*. I quatre anys més tard, *Estudis d'Història Contemporània del País Valencià... Tret d'Arguments*, que publicà quatre números abans de la seva desaparició (el 1979), aquestes revistes foren —malgrat el títol de la coberta— revistes redactades fonamentalment en espanyol. *Afers*, en canvi, fou, des del seu inici, una revista d'història redactada íntegrament en català.

Mentrestant, Olmos havia enllestit els estudis de llicenciatura i havia decidit plegar de l'empresa on havia treballat durant vint anys. Amb Antoni López Quiles, preparà l'edició del *Llibre de comptes del Consell de Catarroja 1652-1658*, que es publicà el 1985. Un parell d'anys més tard, sortí l'estudi associat a aquesta edició: *Administradors i administrats. Introducció a l'economia i a la societat de la Catarroja del Sis-cents*. Són llibres que responen, és clar, a una visió antipetulant de la història. Olmos hi pogué aplicar libèrrimament els seus coneixements de comptabilitat. En el pròleg, Sebastià Garcia escriví que aquesta visió de la història, que tenia en compte la demografia i els factors econòmics, provenia en darrer terme del magisteri de Vicens Vives, que s'havia oposat a la patuleia historiogràfica espanyola: "Contra una historiografia feréstegament carpetovetònica, tancada en si mateixa, cantora de gestes imperials i connexa amb la parafernàlia de la situació, Vicens Vives i la seva escola reclamaren l'obertura als corrents europeus, la desmitificació de tòpics i el refús de servituds oficialistes. Front a l'enfocament abstrús predominant, impregnat de fortes connotacions ideològiques, van introduir-hi els factors econòmics,

socials i demogràfics. En contraposició a una història d'Espanya concebuda a partir de, sobre, per a i per Castella, propugnaren una visió pluralista que carregava l'accent en la perifèria, en la Corona d'Aragó i en els Països Catalans." Tot això, fins a cert punt, és cert. Ara: no s'hauria d'oblidar la influència de Pierre Vilar. En els ambients universitaris dels anys 1970-1985 els plantejaments de *La Catalogne dans l'Espagne moderne* suscitaron moltes més adhesions que no les vaguetats metafísiques de la *Notícia de Catalunya*.

* * *

Els orígens de l'editorial Afers a partir de la revista del mateix nom són els que hem exposat a l'inici d'aquest escrit. En la segona meitat del segle xx i en el que portem del segle xxi, les lletres catalanes han tingut la fortuna de trobar alguns editors importants, que han resultat decisius. El primer d'aquests editors, cronològicament parlant, fou Josep Maria Cruzet, que posà en funcionament la "Biblioteca Selecta", des de la qual practicà un estira-i-arronsa permanent amb els buròcrates de la censura franquista. Els grans volums de la "Biblioteca Perenne" —especialment els de Ruyra i Bertrana— són completíssims i difícilment podran ser superats. La Selecta, a més, en iniciar l'edició de les obres completes de Josep Maria de Sagarra, de Josep Pla, de Gaziol, donà indiscutiblement el to del català literari modern. (Fet, aquest, que els filòlegs encara no han ponderat en una mesura suficient.) El segon editor amb caràcter de la postguerra fou Joan Sales, que popularitzà les novel·les de Mercè Rodoreda i Llorenç Villalonga, com sap tothom. Sales, a més, fou un escriptor apreciable i un traductor especialitzat a traduir obres (del grec i del rus) que mai no pogué llegir en la llengua original —cosa que no li impedí, és clar, d'arribar a resultats notabilíssims. La traducció que portà a terme d'*El Crist de nou crucificat*, de Nikos Kazantzaki, assolí un èxit pletòric ateses les dimensions de l'edició catalana de l'època. El tercer editor d'envergadura, sens dubte, fou Max Cahner i Garcia, que en el moment en què les rescloses de la censura s'obriren, donà a l'edició catalana un embalament sensacional, inèdit, sobretot en el camp de l'assaig traduït (Russell, Marcuse, Fromm, Simone de Beauvoir, Teilhard de Chardin). A més, les conspiracions contínues de Cahner foren decisives per a crear, al País Valencià, l'editorial Tres i Quatre, que dirigí durant molts anys Eliseu Climent, editor també considerable —com Moll, a Mallorca—, que contribuí en gran manera a animar el panorama literari valencià. Potser, el quart editor amb un criteri personal ha estat el professor Jaume Vallcorba, que introduí en aquest país, per mitjà dels Quaderns Crema, el gust per la narrativa centreeuropea del segle xx (Zweig, Walser, Polgar, Schnitzler, Mrozek).

Sobre aquest gruix de l'edició literària, però, era de tot punt necessari crear unes editorials d'abast més limitat, orientades fonamentalment a la

publicació de monografies i densos patracols erudits. De fet, des de la seva creació, l'any 1907, aquesta havia estat la funció de l'Institut d'Estudis Catalans. Ara bé: arribat un moment donat, i malgrat la política contrària del franquisme, els límits d'absorció de l'Institut foren clarament ultrapassats. La institució no pogué donar l'abast. Les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, que havien iniciat la col·lecció "Biblioteca Abat Oliba" com una col·lecció habitual més dins de la línia editorial de la casa —com una col·lecció, vull dir, destinada a divulgar la cultura eclesiàstica—, assumiren bona part d'aquests primers excedents. En concret, començaren a fer-se càrrec, des del 1976, de l'edició dels papers resultants dels congressos internacionals de lingüística catalana. L'èxit que tingueren en donar a conèixer aquestes primeres edicions —que foren totes excel·lents, pulcríssimes— féu que a partir de llavors haguessin d'obrir constantment col·leccions de caràcter filològic: "Biblioteca Sanchis Guarnier" (1978), "Estudis de Llengua i Literatura Catalanes" (1980), "Biblioteca Milà i Fontanals" (1985)...

Afers, engegada gairebé vint anys més tard, tingué tot un altre caràcter. Per començar, defugí els patracols sistemàtics i s'orientà cap a la historiografia. Els historiadors del país, a l'igual que els filòlegs, tenien el costum, refermat durant la llarga etapa del franquisme, d'escriure en qualsevol llengua que no fos el català, fins i tot per a parlar de les coses estrictament catalanes. Era una posició que havia portat a alguns extrems irrisoris. Però el grotesc d'aquestes situacions, a causa de la inèrcia històrica, podia passar desapercebut a certes persones. Així, en el primer congrés de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, celebrat el 1968 a Estrasburg, la llengua de les intervencions fou gairebé sempre el francès. I això que es tractava de romanistes! Dos anys més tard, en tenir lloc a Amsterdam el segon congrés, els organitzadors demanaren de manera literal que, "a fi d'assolir una major eficàcia", les comunicacions es presentessin en espanyol o en francès. L'ús del català en aquestes circumstàncies fou —segons deixà consignat Germà Colón en el llibre que publicà l'associació per a commemorar el seu trentè aniversari— molt minoritari. Ara bé: en un moment donat, es produí una conjuntura favorable, que calgué saber aprofitar: el procés de l'edició de les actes resultants del segon congrés, que havia estat encomanat a una casa holandesa, s'encallà. No hi hagué manera, durant un temps, d'anar ni avant ni enrere. "Les actes —escriu Colón— sofriren un retard gran i només gràcies a les Publicacions de l'Abadia de Montserrat van poder veure la llum el 1976. La publicació es féu tota en català, mercès a l'abnegació d'uns eficaços traductors." És a dir, la decisió de capgirar-ho tot i començar a publicar en català, íntegrament, les actes dels anomenats Col·loquis Internacionals de Llengua i Literatura Catalanes es degué a la voluntat dels editors —en combinació, és clar, amb alguns filòlegs eminents (Badia i Colón)— i no, com hauria estat lògic esperar, a la de la majoria dels autors. I entre els historiadors, l'actitud predominant fou,

si fa no fa, la mateixa. Les revistes *Estudis* i *Estudis d'Història Contemporània del País Valencià* —per no sortir-nos dels exemples citats— únicament tenien en català, des de la seva aparició, el títol. Per dins eren construïdes en espanyol. No tothom estigué satisfet amb aquest estat de coses, és clar. Molts, però, es tranquil·litzaren la consciència pensant que la situació era només provisional i que, a la llarga, clausurada l'etapa franquista, l'ús acadèmic de l'idioma, per una mena de miracle, es normalitzaria. Naturalment, la normalització no s'ha arribat mai a plantejar, ni en aquestes publicacions, ni en moltes altres gestionades per l'estament funcional universitari de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears, que ha practicat sempre, per regla general, les formes més baixes de submissió a l'estat.

Així, la característica més important d'*Afers*, aplicada tant a la revista com al catàleg editorial, fou, doncs, a banda de la dedicació a la historiografia, el fet de produir només en català, requisit que ha contribuït a donar als llibres i les revistes que ha anat publicant un aire de total normalitat europea. Perquè, contràriament al que molts creien, la historiografia catalana confeïda en espanyol (i, per tant, amb més lectors potencials) ha tingut sempre un aire (i un fons) marcadament provincià, a banda de no trobar, en realitat, gaires més lectors que els catalans; mentre que la historiografia catalana confeïda en català —i pensant, per tant, de manera prioritària, però no exclusiva, en els lectors catalans— ha assolit una perfecta normalitat dins dels estàndards acadèmics universals.

A més, el fet que això pogués arribar a fer-se des del País Valencià, i no només des de l'habitualitat editorial de Barcelona, replegada tan sovint sobre els límits geogràfics dels Pirineus i l'Ebre en tot allò que ultrapassa la història literària, haurà contribuït a llimar una mica el defecte cardinal que arrossega la historiografia catalana, que és la manca de visions integradores i unitàries dels esdeveniments socials i polítics i dels fets econòmics que han marcat l'evolució conjunta de la cultura catalana.

És cert que alguna cosa s'ha fet en les darreres dècades: el 1980 Manuel Ardit, Núria Sales, Albert Balcells, Eulàlia Duran i Josep Maria Salrach començaren a publicar una *Història dels Països Catalans* (en Edhasa), que tingué dos toms. Ara bé: en aquesta obra, els episodis relatius al País Valencià després del final de la Guerra de Successió (1714) foren tractats separatament per Ardit. No es produí, doncs, la visió unitària, sinó més aviat un agregat. L'any 1996, Enciclopèdia Catalana inicià la publicació dels tretze volums de l'obra *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, que resultà una síntesi, potser, més complexa i travada. L'Institut d'Estudis Catalans i la Universitat de València publicaren més tard, entre el 2004 i el 2007, tres grossos volums de *La ciència en la història dels Països Catalans* i, si fa no fa en els mateixos anys, la Fundació Catalana per a la Recerca edità una *Història agrària dels Països Catalans*, que fou dirigida pel professor Emili Giralt. L'acció positiva de la revista *Afers* i de l'editorial del mateix nom ha estat, en aquest sentit, portar aquesta

visió integradora als índexs d'algunes monografies i al catàleg general de la casa, que si per una banda atorgava una amplitud inèdita als temes valencians, per l'altra la conferia als temes clàssics i generals de la historiografia catalana.

* * *

Aquesta notícia de les activitats editorials de Vicent Olmos, però, no estaria completa si ens limitàvem a les gestions al capdavant de l'editorial Afers. Amb ocasió de celebrar el cinquè centenari de l'establiment de la Universitat de València, Olmos fou requerit pel rector Pere Ruiz per a coordinar els treballs d'edició d'alguns llibres de gran format i de cert preciosisme. Així, edità magníficament els facsímils de les constitucions i la butlla fundacional de la Universitat de València, entre d'altres, i els llibres de la col·lecció "Cinc Segles", especialitzada en la història dels estudis universitaris. Com que en aquells anys del final del segle xx, a més, es produí un fabulós increment en el catàleg de les Publicacions de la Universitat de València, sent-ne Antoni Furió el director, la col·laboració de l'editor Olmos fou considerada important i no féu, durant els anys d'esplendor de la institució, sinó anar d'augment. D'aquesta manera, si als més de tres-cents volums publicats per Afers entre llibres i revistes, sumem els que haurà contribuït a editar, al llarg de tres lustres, a càrrec de la Universitat de València, es podrà constatar que l'obra de l'editor Olmos haurà estat, sobretot en el ram de la historiografia catalana, d'unes dimensions gens comunes i d'una oportunitat remarcable.

